

Український державний банк

Павло Гай-Нижник

Провідний науковий співробітник
Науково-дослідного фінансового інституту
при Міністерстві фінансів України.
Кандидат історичних наук

Центральним емісійним банком Росії був Державний банк Російської імперії, створений 1860 року. На території України того ж 1860 року контори Держбанку було засновано в Києві, Одесі та Харкові і відділення в Полтаві. Підпорядковувалися вони центральному банку у Петербурзі.

29 вересня 1917 року в Декларації Генерального Секретаріату України уряд Центральної Ради поряд з іншими тезами фінансово-економічного характеру проголосив, що “в найближчому часі буде вироблено законопроект про те, що на чолі всіх кредитових установ має стати Національний Український Банк, до якого мусять перейти всі справи Київської контори Державного Банку та всіх його відділів на території України” [1].

9 грудня 1917 р. Мала Рада УНР ухвалила представлений товаришем (заступником) міністра фінансів В. Мазуренком законопроект, у якому зокрема планувалося “Киевскую контору Государственного Банка” перетворити в Український Державний Банк”. 22 грудня 1917 року Центральна Рада схвалила Закон “Про перетворення Київської контори Державного банку Росії в Український Державний банк”. Першим його директором став Михайло Кривецький. У березні 1918 року виконуючим обов’язки директора Державного банку призначено Володимира Вікторовича Ігнатовича [1]. (Після державного перевороту 29 квітня 1918 року та встановлення Гетьманату уряд Української держави і Павло Скоропадський затвердили Володимира Ігнатовича на посаді директора Українського державного банку).

Заснувати Державний банк за часів Української Народної Республіки повною мірою не вдалося. Перейменування Київської контори імперського

Із проголошенням у 1991 р. державної незалежності перед Україною одним із першочергових постало завдання створити власний центральний банк. Історія вітчизняної державності вже знала досвід становлення, в тому числі й у банківській сфері: коли на початку ХХ століття українці отримали доленосний шанс побудувати власну державу, однією зі складових цього процесу було заснування головного банку країни. Непростою була доля Українського державного банку, який фактично є попередником сучасного Національного банку України.

Тут, у Києві, по вулиці Інститутській, 9 у період української державності 1917–1920 років розміщувався Український державний банк.

Держбанку в Український державний банк (УДБ) ще не означало його реального заснування. Не було розроблено Статуту, не створено ні основного, ні запасного фондів, не запроваджено навіть центральної банківської бухгалтерії. Банк не налагодив зв’язків із провінційними відділеннями — вони діяли настільки автономно, що центральний банк у Києві не міг добитися від них балансових зведень [2]. Утім, не кращим чином виглядав баланс і самої Київської контори Держбанку: зведені баланси не склали навіть у центральній бухгалтерії банку [3].

За Гетьманату довелося практично заново створювати Державний банк. Одночасно із заходами щодо юридично-фінансового забезпечення головного банківського закладу країни доклали зусиль, аби відновити зв’язки з конторами та відділеннями, налагодити роботу центральної бухгалтерії, сформувати штат службовців тощо. Підготовка праця тривала до серпня 1918 року. 6 серпня 1918 року гетьман затвердив ухвалений урядом Закон “Про встановлення роспису платні служачим в Кон-

торах і Відділах Державного Банку”.

Український державний банк фактично засновано 10 серпня 1918 року, коли гетьман Павло Скоропадський підписав Закон “Про затвердження Статуту Українського Державного Банку і асигнування коштів до його основного капіталу”. Установчий капітал банку становив 100 мільйонів карбованців, запасний — 10 мільйонів карбованців. 23 серпня 1918 року гетьман схвалив призначення з 1 червня 1918 року товаришем директора Державного банку М. Костецького, а управителем його Київської контори — Володимира Ігнатовича. Банк мав три контори — Київську, Одеську та Харківську — і низку відділень: Бахмутське, Бердянське, Вінницьке, Житомирське, Кам’янець-Подільське, Катеринославське, Кременчуцьке, Єлизаветградське, Луганське, Маріупольське, Мелітопольське, Миколаївське, Олександрівське, Полтавське, Рівненське, Роменське, Слов’янське, Сумське, Херсонське, Чернігівське і Юзівське.

Завдання Українського державного банку визначалися його Статутом, де

зокрема вказувалося: “Державний Банк має на меті полегшення грошового обороту, допомогу шляхом короткострочного кредиту державному торгу і промисловості і сільському господарству на Україні, а також безпеку грошової маси” [4, 8]. Як центральний національний та депозитний банк банків Український державний банк повною мірою розпочав свої операції 2 вересня 1918 року. Поряд із Державною скарбницею він був однією із двох державних установ, за допомогою яких міністр фінансів керував грошовою системою країни. Держбанк був також і емісійним державним банком, який забезпечував державу кредитовими білетами.

За Гетьманату 1918 року Держбанк спільно з Міністерством фінансів провадив активну роботу щодо формування в Україні власної національної фінансової системи і виходу з російської рубльової зони [5]. Через УДБ уряд України в 1918 році здійснив міжнародні фінансові трансакції (зокрема з Німеччиною та Австро-Угорщиною). Заснування Українського державного банку стало значним здобутком Гетьманату. Банк відіграв важливу роль у розбудові національних банківської і фінансової систем. За своєю структурою ця державна кредитна установа була пристосована до торговельно-промислового життя Української держави із всіма її особливостями.

З відновленням УНР (14 грудня 1918 року Гетьманат Павла Скоропадського було повалено) 5 лютого 1919 року Державний банк разом із урядом Директорії внаслідок наступу більшовиків на Київ був змушений евакуюватися до Вінниці. Через військові невдачі армії УНР Державному банку довелося знову переїхати: у квітні 1919 року — до Станіслава (нині — Івано-Франківськ), а згодом — до Тернополя, де він знаходився до травня 1919 року. Із початком наступу на західноукраїнські позиції польської армії генерала Галлера Державний банк перебазується до Заліщиків, а звідти майно банку возами було перевезене до Кам'янець-Подільського. У ці важкі часи — із квітня по листопад 1919 року — обов'язки директора Державного банку виконував службовець Яковенко, а з листопада 1919 року Держбанк очолив Костянтин Клепачівський. Під час облоги Кам'янець-Подільського в листопаді 1919 року все майно банку було спаковано у дерев'яні скрині з окуттям та вогнетривкі каси. Тоді ж службовцям УДБ довелося певний час перебувати у польському таборі для полонених у Ланцуті [7].

Будинок Українського державного банку в м. Кам'янець-Подільському.

Кам'янець-Подільський. Государственный банк — Kamienets-Podolie No. 32 Banque Impériale

У травні 1920 року Державний банк повернувся до Вінниці, та вже у червні разом з урядом УНР знову опинився в Кам'янци-Подільському. Згодом шлях Держбанку і його працівників проліг до Тарнова, звідти — до Тисмениці, а відтак у гори — до Делятина. Потім Державний банк переїхав до Станіслава, а у жовтні — знову до Кам'янець-Подільського.

У липні 1920 року останньому директору УДБ Костянтину Клепачівському і частині його співробітників у надзвичайно складних умовах, на возах довелося евакуювати майно банку, що займало 188 скринь із грішми, архівами та документацією, — до Польщі, у місто Ченстохов. Там воно зберігалось майже двадцять два роки.

Уряд УНР у Тарнові все ще сподівався повернутися в Україну. До осені 1921 року все майно Держбанку було інвентаризовано у трьох великих залах на третьому поверсі колишньої фабрики фіранок. Проте українська державність не встояла під натиском ворогів, і Державний банк (вірніше, його майно) залишився на чужині. У 1932-му це майно перемістили в но-

У цьому будинку в Тернополі по вулиці Адама Міцкевича (нині — бульвар Тараса Шевченка) у березні — травні 1919 року розміщувався Український державний банк.

вий будинок, що на Алеї Свободи, 68 у Ченстохові. 16 серпня 1944 року німецькі окупанти на вантажівках вивезли скрині з грішми та документацією Українського державного банку з Ченстохова. Подальша їхня доля та місце перебування невідомі [1, 7].

За радянських часів в Україні діяла Українська республіканська контора Держбанку СРСР. У 1991 році на її базі створено Національний банк України. Підґрунтям його діяльності став ухвалений у березні того ж року Верховною Радою України Закон України “Про банки і банківську діяльність”.

Література.

1. Гнатишак М. Державні гроші України 1917—1920 років. — Клівленд, 1974. — С. 176.
2. Гай-Нижник П. Фінансова політика Української Центральної Ради (1917—1918 рр.) // Наукові записки. — К.: Інститут української археографії та джерелознавства НАН України, 1999. — Т. 3. — С. 356—400.
3. Немановъ Л. М. Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 — 4 февраля 1919 гг.) — К., 1919. — С. 127—128.
4. Статут Українського Державного Банку. — К., 1918.
5. Гай-Нижник П. П. Вихід України в 1917—1919 рр. з російської рубльової зони // Фінанси України. — 1997. — № 10. — С. 120—123.
6. Гай-Нижник П. П. Фінансова політика уряду Української Держави в період Гетьманату 1918 р. // Фінанси України. — 1996. — № 12. — С. 107—116.
7. Мартос Б., Зозуля Я. Гроші Української Держави. — Мюнхен, 1972. — С. 3—5.
8. Державний Вістник. — 1918. — № 36. — 17 серпня.